

XÃ HỘI HỌC VÀ ĐIỆN ẢNH

NGUYỄN HOÀNG MAI

Cách đây khoảng 100 năm, nghệ thuật điện ảnh bắt đầu hình thành. Từ những năm 30 trở lại đây, với sự phát triển của khoa học – kỹ thuật, nghệ thuật điện ảnh đã có những bước nhảy vọt về số lượng và chất lượng, nhanh chóng trở thành “một ngành nghệ thuật rất quan trọng” như Lênin đã từng xác định.

Ở nước ta, từ trong bão lửa cách mạng, nghệ thuật điện ảnh ra đời với sự quan tâm đặc biệt của Đảng và Bác Hồ kính yêu. Từ đó đến nay, vượt qua chặng đường hơn 30 năm gian khổ, ác liệt, ngành điện ảnh đã bám sát những vấn đề nóng bỏng của đời sống chiến đấu và sản xuất, phục vụ đắc lực cho sự nghiệp cách mạng và thỏa mãn một phần quan trọng nhu cầu thẩm mỹ của quần chúng. Tại sáu cuộc liên hoan phim có tính chất quốc gia, chúng ta đã giới thiệu nhiều bộ phim có chất lượng cao về nội dung tư tưởng và trình độ nghệ thuật gồm đủ các thể loại: tài liệu, thời sự, phim truyện, phim khoa học, phim hoạt hình. Tại các cuộc liên hoan phim quốc tế, một số bộ phim của ta cũng đã chiếm được tình cảm nồng nhiệt của đông đảo người xem. Hiện nay, gần 2.000 đơn vị chiếu bóng rải rác khắp mọi miền của đất nước, hằng ngày thu hút gần một triệu lượt người xem, bao gồm đủ mọi lứa tuổi, mọi nghề nghiệp, mọi trình độ, mọi dân tộc, trong đó số người xem là thanh niên và học sinh chiếm 70%. Vài ba năm lại đây, Công ty xuất nhập khẩu và phát hành phim Việt Nam (Fafim) đã tổ chức nhiều cuộc nghiên cứu khán giả xem phim theo phương pháp điều tra xã hội học trên 20 tỉnh và thành phố, và bước đầu đã rút ra được nhiều kết luận bổ ích không những cho khâu phổ biến phim, mà cho cả khâu sáng tác kịch bản và công tác làm phim nói chung. Xã hội và điện ảnh ở nước ta đã bước đầu được quan tâm và phát huy hiệu quả.

Xã hội học và điện ảnh có mối quan hệ rất mật thiết. Tuy phạm vi nghiên cứu và cách làm của mỗi bên có khác, nhưng cả hai đều nhằm phản ánh con người và cuộc sống, đều nhằm mục đích nâng cao tâm hồn và trí tuệ của con người, thúc đẩy con người tiến lên trên con đường cách mạng và tiến bộ.

Từ lâu, điện ảnh đã trở thành một trong những lĩnh vực được xã hội học chú trọng nghiên cứu, không phải chỉ vì hình thức hiện đại của nó, mà chính vì ưu thế của nó trong việc thỏa mãn nhu cầu thẩm mỹ và nhận thức của nhân dân, đặc biệt là trước những vấn đề xã hội phong phú và trước một khối lượng tổng hợp, điện ảnh chứa đựng trong các tác phẩm của mình cả âm nhạc, hội họa, sân khấu, thi ca, đồng thời với ưu thế kỹ thuật hiện đại, điện ảnh có khả năng miêu tả sinh động mọi hiện tượng của đời sống xã hội.

Do ưu thế đặc biệt kể trên mà điện ảnh mang *tính quần chúng rộng rãi* và có lượng người xem đông nhất sơ với bất cứ môn nghệ thuật nào. Lợi dụng ưu thế

ấy, bọn tài phiệt cầm quyền ở các nước tư bản đã coi điện ảnh trước hết như một màn hàng kinh doanh quan trọng, đồng thời dùng nó như một vũ khí lợi hại để đầu độc thanh niên về mặt tư tưởng và lối sống nhằm phục vụ cho những mục đích chính trị phản động của chúng.

Ở nước ta, những bộ phim truyện từ trước đến nay đều có ý thức phục vụ kháng chiến và lao động sản xuất, góp phần xây dựng đạo đức mới, góp phần giải đáp nhiều vấn đề xã hội đang được đặt ra. Nhiều bộ phim tài liệu – thời sự đã là những thiên phóng sự xã hội rất có giá trị, và đã gọi cho xã hội đi sâu nghiên cứu những vấn đề về quản lý xã hội, quản lý đô thị, xây dựng lối sống mới và con người mới xã hội chủ nghĩa. Ngược lại, xã hội học cũng đã làm được nhiều việc có ích cho điện ảnh. Bằng những cuộc nghiên cứu và điều tra công phu được đúc kết trong những chỉ báo đáng tin cậy, xã hội học đã gợi ý cho các nhà điện ảnh *những vấn đề cấp bách của xã hội và con người cần được đưa vào tác phẩm*, và những đối tượng cụ thể cần được *khẳng định* hoặc *phủ định* trong quá trình sáng tạo nghệ thuật. Các tác giả kịch bản phim, các đạo diễn phim có thể tìm thấy trong sự khái quát xã hội học này những *định hướng đúng đắn và cần* cho những hoạt động của mình. Các diễn viên điện ảnh cũng có thể thấy được việc thể hiện những nhân vật do mình đóng phải như thế nào cho phù hợp với quy luật của cuộc sống thực tại, phù hợp với tâm lý của nhân vật và của một công chúng có trình độ thẩm mỹ ngày mới mẻ và tiến bộ.

Qua quá trình điều tra cụ thể về nhu cầu thẩm mỹ, về thị hiếu nghệ thuật, về trình độ thưởng thức của nhiều loại công chúng khác nhau, xã hội học cung cấp cho các nhà điện ảnh những tài liệu tốt để suy nghĩ về hoạt động sáng tạo, kể cả việc phân loại phim hay và phim dở, vì sao có những phim ăn khách ở nơi này mà lại ế ẩm ở nơi kia, đánh giá như thế nào về một bộ phim tạm thời có đông đảo người xem, nhưng khách của nó chủ yếu lại là những người kém về văn hóa và lối sống. Đó là những vấn đề mà giới điện ảnh và giới xã hội học cần nghiên cứu để giải đáp đúng đắn và kịp thời.

Mọi định hướng sáng tạo chân chính của người nghệ sĩ bao giờ cũng là sự phản ánh đúng đắn về chiều hướng vận động có tính quy luật của hiện thực khách quan. Chính vì thế, những chỉ báo chính xác của xã hội về những con người cụ thể, về những chủ đề nghiên cứu công nhân, nông dân, quân đội, trí thức, cán bộ... và những điều kiện phong phú của xã hội, sẽ giúp ích nhiều cho các nhà điện ảnh xác định chiều hướng lịch sử của xã hội và mục tiêu sáng tạo của mình. Có thể khẳng định rằng, những chỉ báo đó là những chất liệu, những hồ sơ cần thiết để các nhà điện ảnh có thể đối chiếu và so sánh trong quá trình xây dựng điển hình và sáng tạo nghệ thuật.

Ngành điện ảnh còn có thể dựa vào những kết quả điều tra của xã hội học để tổ chức việc phổ biến phim, lên chương trình phim nhằm đáp ứng yêu cầu của các đối tượng khán giả thuộc các vùng dân cư và lãnh thổ khác nhau, đến việc bố trí mạng lưới rạp, bãi chiếu phim trong toàn quốc, và từ việc tổ chức giới thiệu, tuyên truyền, quảng cáo phim đến việc nghiên cứu thời tiết, giờ chiếu phim sao cho phù hợp với đặc điểm và tập quán sinh hoạt của từng vùng và từng đối tượng khác nhau cũng sẽ thuận lợi rất nhiều nếu được gắn liền với những cuộc điều tra xã hội học.

Kinh nghiệm ở các nước xã hội chủ nghĩa anh em, nhất là ở Liên Xô, trong mấy năm gần đây, khi nghiên cứu về điện ảnh, các nhà xã hội học đã chú ý nhiều đến hai vấn đề lớn: một là ảnh hưởng của điện ảnh đối với công chúng nói chung, hai là các

Loại khán giả khác nhau có những yêu cầu cụ thể như thế nào đối với phim ảnh. Các nhà xã hội học ở các nước anh em cũng đã xác lập những chuẩn mực để dựa vào đó bình giá phim hay và phim dở, thậm chí xác định được bộ phim nào không thể đưa ra chiếu. Các nhà xã hội học cũng đặc biệt chú trọng nghiên cứu những chức năng quan trọng của điện ảnh như: chức năng giáo dục tư tưởng, chức năng nhận thức, chức năng thẩm mỹ (bao gồm cả việc giải trí bổ ích), chức năng kinh tế (hoàn toàn khác hẳn với thương mại hóa nghệ thuật). v.v...

Ở nước ta, những vấn đề nêu trên đây mới chỉ bước đầu được ngành xã hội học và ngành điện ảnh phối hợp nghiên cứu. Những công việc này cần được tiếp tục một cách cụ thể và toàn diện.

Chúng ta tin tưởng, với những chuyển biến mới sau Đại học Điện ảnh toàn quốc lần thứ II, nhất là dưới ánh sáng các Nghị quyết Hội nghị lần thứ 4 và lần thứ 6 của Trung ương Đảng, các nhà điện ảnh nước ta sẽ có cách nhìn hiện thực cuộc sống đầy đủ hơn, sáng tạo nên những tác phẩm có giá trị cao về nhiều mặt, góp phần đẩy mạnh sự nghiệp xây dựng chủ nghĩa xã hội và bảo vệ Tổ quốc xã hội chủ nghĩa, chính đó là những bản anh hùng ca phong phú, trong sáng, giàu tính chiến đấu, giàu chất trữ tình mà nhân dân ta đang mong mỏi đợi ở các nhà điện ảnh.